

Jornades d'Estudi «Ramon Vinyes, “el sabio catalán” de *Cien años de soledad*: un escritor a cavall de Catalunya i el Carib colombià». Universitat Autònoma de Barcelona (24 i 25 d'abril de 2005) — Uninorte, Barranquilla (17 i 18 d'agost de 2005). — El Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània (del departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona) i el Grupo de Investigación en Historia y Arqueología del Caribe (adscriu als departaments d'Història i Ciències Socials i de Filosofia de la Universidad del Norte de Barranquilla, Colòmbia), organitzaren l'any 2005 dues jornades d'estudi a l'entorn de l'escriptor Ramon Vinyes i Cluet (Berga, 1882, Barcelona, 1952). L'impulsor en fou el sociòleg Adolfo González Henríquez, familiarment vinculat als hereus de Xavier Auqué i Masdeu (el soci català que entre 1915 i 1923 regentà amb Vinyes la «mancandiana» llibreria de Barranquilla) i contactà amb l'autor d'aquestes línies gràcies als bons oficis de l'escriptora Angelina Vilella i Coll, qui al seu torn pertany a la branca dels Auqué que restà a Catalunya. Amb A. González, l'escriptor Ramón Illán Bacca —vinculat com l'anterior a Uninorte— abonà la iniciativa de les jornades. La conjunció dels grups de recerca i departaments esmentats féu possible l'organització de sengles jornades vinyesianes, dirigides per Antonino Vidal Ortega, de la Universidad del Norte, i per Núria Santamaria i Jordi Lladó, a la UAB.

Homenatjat i reconegut per Gabriel García Márquez com a *sabio catalán* dins *Cien años de soledad* i com a mestre a les memòries *Vivir para contarla*, Vinyes ofereix un perfil poc corrent d'autor imbricat durant llargues dècades en el medi cultural de Colòmbia i Catalunya. Una errant biografia, un estat de perpetu trànsit caracteritzen la seva singladura durant tota la primera meitat del segle xx. Fill de la Renaixença i adscrit al darrer modernisme, el líric i dramaturg que féu efecte a Barcelona amb obres com *L'ardenta cavalcada* (1909) no assolí el ressò esperat i emigrà a la Zona Bananera de Colòmbia el 1913. Assentat des del 1914 a Barranquilla, hi fundà la citada llibreria, on forjà la tertúlia que impulsà una de les revistes literàries més destacades de Llatinoamèrica: *Voces* (1917-1920), periòdic cosmopolita i aglutinant, fuetejador de la literatura rànica i dotat de criteris selectes i rigorosos. En aquesta revista (reeditada per Illán Bacca i Uninorte el 2003) hi donà veu a autors catalans com Eugeni d'Ors o Josep Maria López-Picó, a novel·l·listes de la crítica i la ficció com André Gide o Gilbert K. Chesterton i a incipients figures iberoamericanes: León de Greiff, José Eustasio Rivera, Gabriela Mistral o José María Eguren. Vinyes hi presentà i traduí a bastament autors de l'avantguarda com Guillaume Apollinaire o Pierre Reverdy tot difonent-hi els que a Amèrica seguien aquesta via com José Juan Tablada o Vicente Huidobro.

A *Voces* seguiren altres col·laboracions en periòdics colombians i dues fecundes estades a Catalunya (1925-1929 i 1931-1939) que el consagraren com a una de les personalitats més polèmiques i innovadores de l'escena. L'exili i el retorn a Barranquilla el 1940 no suspengueren l'activitat de l'autor, de nou vinculat amb els medis colombians i alhora amb la diàspora catalana: és quan redacta els seus brillants contes (*Entre sables i bananes* i *A la boca dels núvols*, premiada als Jocs Florals de Bogotà, 1945 i publicada a Mèxic el 1946) o peces sobre l'exili com el drama *Arran del mar Caribe*, ambientat a la Guajira colombiana. El darrer retorn a Catalunya (1950) significà el darrer desengany per a l'escriptor tothora transplantat, que fins a la mort dos anys després treballà tant per al teatre català (estrenà la seva darrera obra quinze dies abans del seu traspàs) com en la indeturable tasca d'orientador i crític a la ciutat del «caimán», on guià el Grupo de Barranquilla, amb escriptors com García Márquez o Álvaro Cepeda Samudio.

No sobta, doncs, que aquest escriptor pont entre èpoques i continents, compromès insubornable amb la pròpia llengua i literatura i sempre amb la curiositat incansable del *lector de todos los libros*, suscités l'interès de la Universidad del Norte i la UAB, en un intent d'aplegar

estudis i especialistes d'una i altra banda de l'Atlàntic, de completar les dues visions i les dues literatures de l'autor, trobar-hi vincles, ubicar-lo en el seu paper transcultural, compromès sempre amb el seu temps i els *seus* països. Una personalitat sens dubte carismàtica, però marcada encara vora el Carib o vora el Mediterrani pel mite consolidat per García Márquez: rere l'anedòtic «savi» hi ha una llarga i rica tasca que es correspon a una vasta obra escrita, en bona part encara inèdita.

«Oscuro escritor catalán». Així fou qualificat Vinyes en l'informe del Ministerio de Educación del Govern Espanyol per denegar l'ajut sol·licitat per la UAB de cara a la realització de les jornades. Malauradament, part d'aquesta desautorització anorreadora que es desqualifica per si sola, no deixa de ser veritat. L'escriptor berguedà forma part d'una legió de valuosos autors nostrats relegats a l'oblit i ocupen un paper menor, relegats al racó, no sempre lluent, de la historiografia literària. Vinyes reclama l'atenció que els darrers estudis i edicions han començat a impulsar i valorar: la narrativa, (aplegada per Jaume Huch i Editorial Columna, l'any 2000 sota el títol *Tots els contes*) o l'oceànica producció crítica (amb la recent edició de *Talaia*, Edicions de l'Albí, 2005).

Les jornades de Barcelona tingueren una brillant prèvia els dies 23 i 24 d'abril a la ciutat natal de Vinyes, on ha romàs un reduït però actiu nucli que n'ha servat la memòria. L'Ajuntament de Berga i l'Arxiu Comarcal Berguedà acolliren els acadèmics colombians i homenatjaren l'ihlustre concitadà, alhora que el grup Tràfec Teatre hi representà una audaç versió del drama *Peter's Bar* (1929) en consonància amb l'influx expressionista que aquesta obra encarna dins la història del teatre català. Les sessions s'iniciaren el dia 25 a la UAB i rere unes paraules d'acollida de Jordi Castellanos, catedràtic de literatura catalana, comptaren amb la lliçó inaugural a càrrec de Jacques Gilard, de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, la persona que endegà el rescat de l'escriptor des del vessant acadèmic amb una rigorosa i vasta tasca coronada a la dècada dels 80 per la publicació dels dos extensos volums de la *Selección de textos*, la recuperació de la narrativa completa i un monogràfic sobre l'obra americana (*Entre los Andes y el Caribe*). La conferència de Gilard («Ramon Vinyes o la fecunda irreverencia. De Barcelona a Barranquilla») posà èmfasi en el sentit crític de l'autor berguedà al llarg de la seva trajectòria, l'antiacademicisme emblemàtic en la «Risa» que caracteritzà el posicionament de la revista de Barranquilla.

Les vuit comunicacions restants de les jornades, llegides al llarg dels dies 25 i 26, abasten l'ampli ventall de la producció vinyesiana i les riques i complexes relacions amb l'entorn sociocultural: la formació literària des dels joves anys a Berga fins a la seva incursió a Barcelona (Jaume Huch), l'anàlisi del llibre «maleït» *L'ardenta cavalcada* (Magí Sunyer), l'entorn sociocultural de Vinyes a la Zona Bananera de Colòmbia, amb èmfasi en les relacions amb l'escriptor Javier Auqué Lara (Adolfo González), la relació amb Auqué i Masdeu i el pedagog Pau Vila (Angelina Vilella i Coll-Auqué), la presència en la memòria de García Márquez (Tania Pléitez), la primera etapa a Barranquilla i les complexes relacions amb el poder i la cultura locals (Ramón Illán Bacca), el compromís durant el període de la guerra civil i la revolució (Francesc Foguet), les constants de la seva faceta de crític als dos continents (Jordi Lladó) i una acurada vindicació de l'obra teatral *Peter's Bar* (Núria Santamaria).

L'esdeveniment comptà amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes i l'Institut Ramon Llull, alhora que la Biblioteca d'Humanitats de la UAB organitzà una exposició virtual i acollí la mostra berguedana «Ramon Vinyes: entre Catalunya i Amèrica». Les Jornades (cobertes tan sols per columnes de la premsa en llengua *indígena*, en contrast amb les llargues cròniques d'*El Heraldo* de Barranquilla), oferiren un tast de la pluralitat d'aquest autor, en qui Maria Campillo subratllà la gran intuïció respecte dels elements històrics o obres literàries que esdevindrien símbols o realitats consolidades: és el cas del bombardeig nazi de Guernica, glos-

sat en el seu abrandat poema de 1937 publicat al setmanari *Mirador*, o la descoberta de valuosos autors novells que efectuà al llarg de la seva vida, com fou el cas d'Agustí Bartra o García Márquez.

Com a colofó dels actes, l'Espai Escènic Joan Brossa de Barcelona acollí el 28 d'abril un muntatge teatral dirigit per Lurdes Barba i interpretat per Daniela Corbo, Òscar Molina, Albert Pérez i Mont Plans. L'acte posava de relleu un fet punyent: l'oblit o marginació del dramaturg en l'escena professional, d'ençà que en el llunyà 20 de gener 1939, *Fum sobre el teulat* pujà a l'escena del Teatre Català de la Comèdia, a quatre dies de la gran desfeta. En correspondència amb les jornades, el muntatge recorregué les diverses facetes de l'autor, des de la sentida lectura de poemes o peces líriques com *Viatge* i l'agut humor dels contes fins al testimoni del des-terrat que des de Barranquilla glossa les primeres morts de l'exili literari català en el marc de la barbàrie a què els totalitarismes aboquen Europa: Alfons Maseras, Alexandre Plana, Pere Coromines. Tot un compromís amb la col·lectivitat sotragat per les dictadures, les bombes i els camps de concentració i que ell —com els companys escampats en la diàspora americana— serva amb fidelitat en aquella hora de prova. Car, com afirmà en la seva conferència de 1929, *Teatre modern*, l'escriptor «no pot ésser espectador fred dels nostres temps, ha d'intervenir, ha de preocupar-se». Aquesta era la vera marca de la modernitat.

L'edició colombiana de les jornades, comptà amb la representació acadèmica catalana de Francesc Foguet, Enric Gallén, Jordi Lladó i Jordi Marrugat i desvetllà unes expectatives considerables a la ciutat més poblada de la Costa Atlàntica colombiana. Els principals diaris del país i de la tota la costa (singularment *El Herald* i *El Tiempo*, que acollí els acadèmics catalans amb tot l'agraïment i el reconeixement envers la figura del berguedà) dedicaren cròniques a l'esdeveniment. Entre els assistents destacava el testimoni reconegut d'algunes de les alumnes del Colegio de Barranquilla para Señoritas, institució normalista on Vinyes exercí el professorat entre 1940 i 1950. Novament els molt diversos caires de l'autor —sovint més enllà de l'estricta activitat literària, tan eficaç en el mestratge oral com en l'estricta creació— restaren al descobert en el decurs de les jornades, on es constatà la utilitat d'aquest abordament multidireccional.

No és estranya l'expectació si tenim en compte que Vinyes i el Grupo de Barranquilla (d'on a una banda d'escriptors han sorgit destacats pintors d'ascendent català com Álvaro Obregón i Juan Antonio Roda) han esdevingut un emblema del patrimoni cultural de la ciutat del «caimán». En els darrers quatre anys la figura del savi català ha esdevingut motiu de polèmica en diverses plataformes universitàries i periodístiques de «La Arenosa», el sobrenom amb què també es coneix Barranquilla. I és que Vinyes s'implicà en les faccions literàries i polítiques de la ciutat, de jove amb tota la «incorrecció política» que el caracteritzava: si en estètica qüestionà el conservadorisme de crítics oficials com Antonio Gómez Restrepo o la frivolitat d'un Vargas Vila, en afers de la cosa pública romangué proper a les posicions liberals que li degueren costar l'exili de Barranquilla, l'any 1925, quan el governador Eparquio González era atacat pel diari *La Nación*, on l'autor col·laborava. També el seu fer crític i assagístic distava molt de l'erudit filòsof i col·lega a *Voces*, Julio Enrique Blanco, amic de Vinyes però molt allunyat estèticament. Els vells enfrontaments són, doncs, el pòsit de les polèmiques actuals, que acaren un localisme estret de mires a una posició molt més aperturista i rigorosa.

Rere unes paraules de reconeixement del rector d'Uninorte, el dr. Jesús Ferro Bayona, les Jornades s'obriren amb un recorregut visual retrospectiu per la Barranquilla que conegué l'autor, a càrrec d'Antonino Vidal i Danny González Cueto. En la cloenda, Adelaida Guerrero i Marien Uribe, periodistes culturals de la biblioteca de l'entitat, alternaren la lectura del dietari de Vinyes transcrita per J. Gilard amb la del satíric relat *La mulata Penèlope*. I

entremig i al llarg dels dies 17 i 18 d'agost, se succeïren vuit comunicacions que analitzaren la presència dels catalans a Colòmbia (A. González), el debat entre literatura i vida en el recull *A la boca dels núvols* (J. Marrugat), les polèmiques quant a la participació de Vinyes a la revista *Universidad* de Bogotá (Álvaro Miranda), la difusió del teatre modern a Catalunya (E. Gallén), la trajectòria intel·lectual des de la República fins a l'exili (F. Foguet), la imatge de Colòmbia i Amèrica dins la seva literatura (J. Lladó), la relació amb l'escriptor barranquiller José Félix Fuenmayor (Antonio Silvera) i l'entorn politicoliterari de Barranquilla (R.I. Bacca).

Els col·loquis i el públic nombrós contribuïren a aprofundir en el relleu d'aquest pigmal·lió del medi cultural de la ciutat, convertit en icona. «*A pesar de su vida desordenada, todo el grupo trataba de hacer algo perdurable, a instancias del sabio catalán*». És una frase de García Márquez que resumeix bé el valor i la posició del savi respecte dels seus companys lletraferits del Grupo. Una de les seves alumnes, Gloria Ortiz, al·ludeix a aquest tarannà en un text d'homenatge que traduïm, conservat al Museo Romántico de la ciutat: «Només els que vam tenir el privilegi de tenir-lo com al nostre Mestre sabem de la seva capacitat pedagògica i metodològica per a transmetre els seus coneixements, ningú com ell per afaïçonar el nostre cervell vers el coneixement de les ciències en totes llurs branques, era un pedagog innat en tot el sentit del mot (...) no es limitava a les seves càtedres de Geografia i Història Universal que ens dictava sinó que anava més enllà de les inquietuds que es presentaven, fos en el camp filosòfic, fos en el sociològic, i fins i tot en el quotidià. En fi, era un conductor d'idees, transmissor de coneixements, constructor de ments, conseller, guia espiritual, en fi, un Mestre».

Des del punt de vista literari, l'experiència colombiana representà per a l'escriptor un procés de fecund distanciament i maduració: al fervor romàntic amb què s'abocà de jove a la poesia i a la tragèdia, succeí el crític agut a Colòmbia, autor de pretextos i glosses a la manera d'Ors, Gide o López-Picó, el poeta subtil que abandona els barroquismes per glossar els espais marginals o recrear amb nitidesa les fonts llunyanes. I hi ha, finalment, l'home que abandona els cànons i una «literatura» polsosa per cedir pas a la urgència que la vida reclama: és l'autor compromès de la guerra i l'exili, on estableix una ambigua relació amb la terra d'acollida. Per una banda és el «beneït país de llibertat», que el protegeix de l'ensulsiada europea. Per l'altra és l'estranyament, on els Andes abans pintorescos i evocadors d'imperis, colpeixen en la solitud terrible de la puna, i on la democràcia, com afirma el narrador de *La mulata Penèlope* que no és altre que el mateix autor, és més formal que altra cosa. A *Arran del mar Caribe*, una família catalana transplantada viu el punyent drama del desarrelament i el retorn impossible, colpida per la natura colossal de la Guajira i per les batzegades del destí: contra l'enyorança de la mare i la filla, oposa la sensualitat llorda dels fills i el contraban amb els nazis, un fet històric. La família dividida hi és metàfora de la Catalunya dividida per la guerra, que Vinyes evoca amb dolor en el poema *Ermita en els Andes*. Un país que el 1950 ja no li oferirà les possibilitats ni les plataformes per desenvolupar l'«apostòlica» tasca amb què Adrià Gual havia exhortat la seva posició, en el llunyà 1908.

Una selecció significativa dels treballs presentats a les dues Jornades Vinyes fou aplegada en el número especial dedicat a l'autor que li dedicà el número 3 de *Memorias*, revista digital de la universitat *costeña* (www.uninorte.edu.co/publicaciones/memorias). El número, editat per Danny González Cueto i Jordi Lladó, inclou un ampli material gràfic cedit per l'Arxiu Comarcal Berguedà, el qual custodia el Fons Ramon Vinyes i Cluet cedit pels hereus de l'autor a l'ajuntament berguedà. És d'esperar que conjuntament amb la imminent edició digital dels textos presentats a les jornades de Barcelona, constitueixin el llevat de la futura publicació d'aquests treballs i d'una continuïtat en la col·laboració entre les dues entitats acadèmi-

ques, sens dubte un pas important vers l'aprofundiment en aquest autor que exigeix, encara, una vasta recuperació en altres ordres —l'edició de la seva obra i dietaris d'exili inèdits, la pujada a les taules del seu teatre— i que —com ha reclamat Jaume Huch— necessita del suport d'una fundació que coordini els àmbits d'actuació que en facin possible la recuperació i revaloració. La universitat hi té, doncs, encara molt per fer i per dir, en l'esperit de fecunda col·laboració que aquestes jornades han representat. [J. L.]